

УДК 351.824.1:639.3/5:504

Н. М. Вдовенко,

к. е. н., докторант кафедри державного управління,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВЗАЄМОДІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПРИ ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АКВАКУЛЬТУРИ

Проаналізовано науково-практичні питання формування системи державного регулювання аквакультури в Україні.

The article is devoted the main scientific and practical questions by government intervention in aquaculture production. The main problems are analyzed.

Ключові слова: аквакультура, виробництво, держава, економіка, регулювання, рибогосподарське підприємство.

Key words: aquaculture, production, state, economics, regulation, fishing enterprises.

ВСТУП

Традиційно вивчення будь-якої дисципліни у навчальному закладі починається з опанування її теорією, яка формується під впливом праць і досліджень багатьох вчених. Саме у такий спосіб було свого часу сформовано ґрунтовну теорію державного регулювання економіки. Історія розвитку країн з ринковою економікою характеризується неоднозначністю рішень щодо втручання держави в економіку. Однак у жодній країні держава не припинила діяльності щодо розвитку ринкової економіки. Навпаки, постійно ведеться пошук напрямів удосконалення взаємовідносин між державою та товаровиробниками, і залежно від багатьох факторів спостерігається послаблення або посилення державного втручання. В нинішніх умовах господарювання держава вже не тільки визначає загальні правила і рамки функціонування ринкової економіки, а й сама доповнює ринковий механізм. Кожен етап еволюції вносить суттєві коригування до теорії та практики державного регулювання. Загалом цей процес об'єктивний і визначається економічними умовами розвитку галузей економіки. Це створює підґрунтя для вдосконалення теорії державного регулювання економіки та підтвердження її постулатів на практиці. Питання державного регулювання економіки досліджували В. Галушко, С. Кваша, А. Діброва, Д. Стеченко, А. Швайка. Дослідження, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що у більшості робіт вчених об'єктом вивчення є державне регулювання економіки в цілому, а в галузевому розрізі — вивчається й оцінюється у загальному контексті.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної публікації є розгляд питань взаємозв'язку теорії і практики та їх вплив на побудову системи державного регулювання аквакультури в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Потреба в державному регулюванні економіки теоретично обґрунтована Дж. М. Кейнсом. На думку Дж. М. Кейнса та його прихильників, держава повинна взяти на себе відповідальність не лише за стан виробництва, формування сукупного попиту, але і за ситуацію у сфері зайнятості, використання трудових ресурсів, регулювання доходів населення. В економічній літературі визначено різноманітні критерії створення системи державного регулювання [11, с. 49]. Згідно з першим критерієм, об'єктивною основою системи є національна макроекономіка, об'єктивна, складна, суперечлива. Структурно вона складається з двох підсистем: змістовної та регулюючої. Остання й становить державне макроекономічне регулювання. Розглядаючи регулюючу підсистему дискретно, можна виокремити її як самостійну з огляду на складність функцій з регулювання національної економіки. Другий критерій визначення державного регулювання як системи — його діалектика. Це передусім створення сукупності правових актів, положень і норм, що регламентують законодавче і виконавче державне макрорегулювання. Далі — еволюція його економічних форм, що свідчить про розвиток економічного змісту, посилення впливу на процес виробництва і накопичення його внутрішніх та зовнішніх суперечностей. В даному контексті слід відмітити також орієнтацію на соціальну сферу, впливаючи на яку, державне макроекономічне регулювання реалізує складну систему цілей — від екології до гуманного обслуговування кожного члена суспільства. Наступним критерієм визначення державного регулювання як системи є його використання. Державним макроекономічним регулюванням повністю опосередковуються вертикальні зв'язки: центральний апарат — галузеве управління — регіони — підприємства. Горизонтальні економічні зв'язки

(виробництво — розподіл — обмін — споживання) значною мірою опосередковані державним регулюванням. Системне використання державного регулювання пов'язує мікроекономіку з макроекономікою і, як наслідок, є єдністю прямих і зворотних економічних зв'язків між мікроекономікою, її агрегатами та суб'єктами. Четвертий своєрідний критерій визначення державного регулювання як системи — посилення наукового, системного вивчення, осмислення та прогнозування його подальшого розвитку. На думку Д.М. Стеченко, він є системним відображенням у суспільній свідомості державного регулювання як єдності права, економіки, соціальної сфери, політики, ідеології та активно сприяє подальшому розвитку державного регулювання як складної та динамічної системи в масштабах національного та міжнародного економічного життя [11]. Проаналізувавши критерії визначення системи державного регулювання, можна зробити висновки, що вона починається із законодавчого примусу та діє в масштабах макроекономіки. Водночас, аналізуючи економічну практику та теоретичні дослідження, можна виділити дві ознаки системи державного регулювання в секторі аквакультури: загальна системність та специфічність регулювання.

Перша ознака характеризує державне регулювання як систему — діалектична єдність об'єктивних і суб'єктивних елементів суспільної структури: сукупність органів, пов'язаних процесом економічного розвитку; об'єднання підсистем, які, взаємодіючи, зумовлюють і сприймають свідомий вплив держави на економічне життя рибогосподарських товаровиробників. Дана ознака реалізується в таких рисах системи державного регулювання, як взаємозв'язок частин, елементів, підсистем; стійкість, адаптивність, саморозвиток; ефективність. Друга ознака системи державного регулювання характеризує її саме як державне регулювання, тобто системний вплив держави на економіку рибогосподарських підприємств з метою постійного забезпечення її руху відповідно до економічних законів. Таке визначення є методологічно важливим для структури системи державного регулювання. Спеціалісти висловлюють думку, що структура системи державного регулювання відображає структуру економіки, а з іншого боку, реалізує з позиції макроекономічного аналізу три структурні підсистеми державного регулювання: субстанційну (усуспільнення), сутнісну (власність) та функціональну (регуляція). Субстанційна підсистема державного регулювання є основою для інших підсистем. Вона є початковою для всієї структури державного регулювання сектора аквакультури і визначає трудові (спеціалізацію і кооперування), технологічні та наукові зв'язки, а також відносини у сфері суспільного поділу та кооперації праці. Реалізуючи пропорції суспільної праці, вона є матеріально-виробничою основою для їх реалізації через натуральні й вартісні форми обміну. Сутнісна підсистема державного регулювання аквакультури є базисним ядром всієї його системи, масивом відносин, по-

в'язаних з державною власністю; права і власності між державою та агрегованими суб'єктами макроекономіки; їх державного стимулювання; рівня пізнання і реалізації зазначених відносин. У такий спосіб державного регулювання закріплюється свідомий та постійний, не циклічний характер відтворення.

Функціональна підсистема державного регулювання є органічною, але змінною та спрямовуючою частиною системи [11]. Рух розглянутих вище підсистем розкривається в русі функціональної підсистеми, яка є їх організаційно-централізованим системним продовженням, розвитком й завершенням. Вона вбудована в сучасний господарський механізм і є його складовою, що істотно прискорює його рух і підвищує ефективність. Функціональна підсистема вміщує елементи науково-інформаційного та політико-правового забезпечення і використовує їх для одержання макроекономічних результатів за допомогою законодавчого, урядового регулювання. Субстанційна, сутнісна і функціональна підсистеми утворюють єдину структуру системи державного галузевого регулювання. Тому важливого значення набуває вивчення зв'язків між цими підсистемами, визначення їх характеру, передусім різних суспільних зв'язків матеріально-технічного, виробничо-технологічного, економічного, соціального, науково-інформаційного, політичного та правового спрямування. Усі зв'язки, що пов'язують охарактеризовані підсистеми, роблять кожну з них і структуру загалом надійною та дієвою, динамічною, ефективною. З різноманіття названих зв'язків варто виокремити економічні. Залежно від функцій, які вони виконують, їх можна поділити на організаційно-економічні (у сфері суспільного поділу праці), економіко-підприємницькі (у сфері бізнесу) та управлінсько-економічні (у сфері господарського механізму). Будь-які економічні зв'язки між підсистемами та елементами всередині підсистем діють як по горизонталі, так і по вертикалі, а також мають прямий і зворотний характер. Отже, визначення методологічних засад державного регулювання аквакультури є важливим завданням, що постає перед економічною наукою у країнах з перехідною економікою. Розв'язання цього завдання — об'єктивна передумова розробки сучасної та ефективною системи державного галузевого впливу.

Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) стверджує, що в Україні вже сформовані основні важелі та інструменти державного макроекономічного регулювання [1]. Стратегією намічений перехід економіки України на інноваційний шлях розвитку, де 70—80 % інвестицій мають бути інноваційними з врахуванням можливих коливань у діапазоні сценаріїв розвитку подій: оптимістичного, ймовірного (базового), песимістичного [1]. Як відомо, серед факторів, які можуть визначити місце України у цьому діапазоні, є досконалість державного регулювання.

Ухвалена Указом Президента "Концепція адміністративної реформи в Україні" [2] підкреслює

те, що характерний для радянських часів метод реформування апарату управління шляхом його скорочення сьогодні не можна розглядати як ефективний. Державна служба є неефективною, бо вона ще не повністю трансформована в інституцію, що забезпечує реалізацію державної політики, формування ефективної організації виконавчої влади на центральному і на місцевому рівнях управління. Тут потрібен системний підхід, який дозволяє визначати оптимальні для потреб України кількість та структуру органів виконавчої влади. При цьому у Концепції говориться, що визначені у ній заходи реформування ґрунтуються на вироблених світовою практикою принципових засадах функціонування державної виконавчої влади у демократичній, соціальній, правовій державі. Але ж треба зважити на те, що згадана світова практика є відображенням методологічних досягнень.

За визначенням Т. Куна, ніяка природна історія не інтерпретується, якщо відсутнє переплетіння теоретичних і методологічних передумов, принципів, які допускають відбір, оцінку і критику фактів [3]. На це звертають свою увагу І. Лакатос [4] і К. Поппер [5]. У процесі узагальнення напрацювань учених цікавим виявився факт, що ключової ролі методологія набуває у системному процесі, який втілюється у самоорганізації і синергетиці [6; 7]. В. Садовський підкреслював, що системний підхід чітко орієнтований на виявлення спеціально-методологічних принципів теоретичного відтворення в знанні уявлень про цілісні, системні об'єкти [6]. Наша позиція повністю узгоджується з висновками Г. Щедровицького, який визнавав, що сутність методологічної роботи полягає у створенні методик і проектів: методологія створює складні композиції із знань різного типу (знання про знання) [7]. Українська школа системного підходу бачить системне дослідження як відгук на безперервне ускладнення структури техносфери та прискорення зміни технологій і поколінь техніки, а також складності задач управління та регулювання. Нею визначені фундаментальний принцип формуванні системної методології: системна узгодженість методів, методик, програм [8].

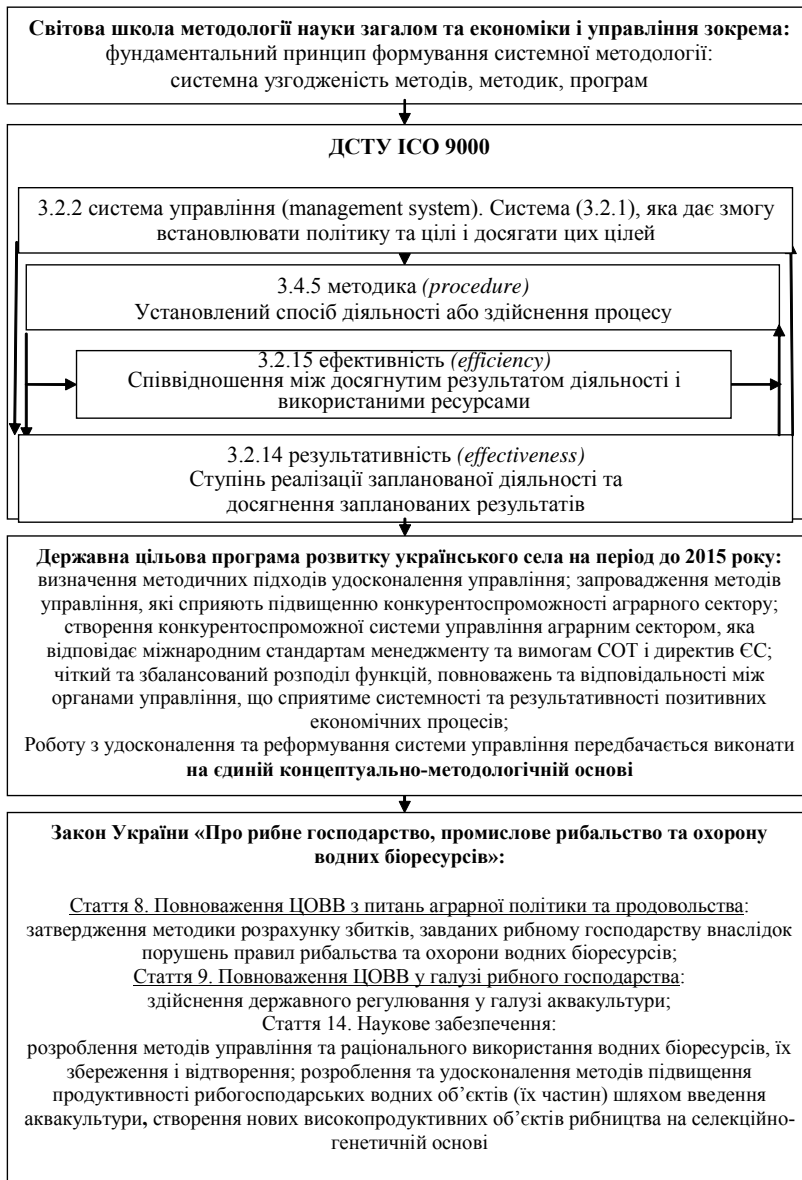
Так, П. Друкер стверджує, що сучасна епоха характеризується заміною силових методів управління більш тонкими і ефективними, тобто брати не числом, а умінням. Особливо він виділяє актуалізацію розроблення методологічної бази для виміру виключної компетенції і управління нею у аспекті методу документування та оцінки результативності діяльності [9].

Певний час у наукових колах велася жвава полеміка щодо методології оцінки ефективності управлінської діяльності. З цього приводу Г. Саймон вказує, що застосування критерію ефективності в некомерційних організаціях є набагато складнішим, ніж в комерційних (критерій ефективності простіше зрозуміти у відношенні його до комерційних організацій, метою яких, як правило, є

одержання прибутку — монетарний ефект). Відповідно критерій ефективності не можна застосувати до рішень урядових агентств, якщо не враховувати наслідків, які може мати діяльність цих агентств з погляду економіки в цілому. Тому у сфері державного управління слід знайти певний замінник грошовій вартості продукції як мірилу цінності [10]. Якщо уважно вивчити зміст ДСТУ ISO 9000 (рис. 1), то й там ми побачимо, що стосовно систем управління більш доцільно використовувати методологію результативності — ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів. Тут можна констатувати, що рекомендації науки і міжнародні стандарти щодо даної методології практично повністю то-тожні.

Результати досліджень світової і національної школи методології науки дозволяють стверджувати, що фундаментальним принципом формування системної методології є системна узгодженість методів, методик, програм. Учені й практики сходяться на тому, що це дуже важливий аспект методологізації аграрного сектора і аквакультури, якщо виходити зі змісту ключових галузевих нормативно-правових актів. Так, Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року передбачає здійснення процесу удосконалення та реформування системи управління на єдиній концептуально-методологічній основі, для чого будуть визначені відповідні методичні підходи до цього удосконалення, які сприятимуть створенню саме конкурентоспроможної системи управління аграрним сектором на рівні міжнародних стандартів менеджменту та вимог СОТ і директив ЄС, а чіткий і збалансований розподіл функцій, повноважень та відповідальності між органами управління ще й сприятиме системності та результативності позитивних економічних процесів. Іншими словами, для аграрного сектора передбачена глибока методологізація системи державного регулювання та запровадження інноваційних управлінських інструментів.

Коли мова йде про рибне господарство та аквакультуру, то тут ми бачимо дещо іншу ситуацію, де повноваження ЦОВВ у галузі рибного господарства хоча і передбачають здійснення державного регулювання у галузі аквакультури, проте масштаб даного регулювання є лише незначним фрагментом від того, що "поглинув" ЦОВВ з питань аграрної політики та продовольства. На це вказує й перелік регулятивних функцій, які містяться у положенні про Державне агентство рибного господарства України, що було затверджено Указом Президента України від 16.04.2011 № 484/2011. Загалом підсумки здійсненого в даній статті інформаційно-аналітичного пошуку підтверджують, що такий стан речей не сприятиме методологізації системи державного регулювання розвитку аквакультури, що негативно позначиться й на її результативності.

Рис. 1. Загальна схема методологічного забезпечення системи державного регулювання розвитку аграрного сектора і аквакультури

ВИСНОВКИ

1. Вважаємо, що при опрацюванні нових положень теорії державного регулювання економіки необхідно відстежувати та аналізувати наявні проблеми, що виникають у практичній сфері. Це стосується удосконалення системи державного регулювання економіки України, яка потребує суттєвих методологічних трансформацій на системній основі. З цієї метою необхідно застосувати відповідні теоретичні напрацювання науки і новітні стандарти.

2. Програмно передбачений процес удосконалення і реформування системи управління агроферою на єдиній концептуально-методологічній основі. У цьому ж ключі доцільно вести мову і про державне регулювання розвитку такого специфічного виду економічної діяльності, як аквакультура.

Література:

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С.Гальчинський, В.М.Геєць та ін. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
2. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 21. — С. 32.
3. Кун Т. Структура научных революций. С вводной статьей и дополнениями 1969 г. / Т. Кун. — М.: Прогресс, 1977. — 300 с.
4. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / И. Лакатос. — М.: Медиум, 1995.
5. Поппер К.Р. Предположения и опровержения: Рост научного знания: пер. с англ. / К.Р. Поппер. — М.: Ермак, 2004. — 638 с.
6. Садовский В.Н. Основания общей теории систем. Логико-методологический анализ / В.Н. Садовский. — М.: Наука, 1974. — 278 с.
7. Щедровицкий Г.П. Избранные труды / Г.П. Щедровицкий. — М.: Шк.Культ.Полит., 1995. — 800 с.
8. Згуровский М.З. Системный анализ: проблемы, методология, приложения / М.З. Згуровский, Н.Д. Панкратова. — К.: Наукова думка, 2005. — 743 с.
9. Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента. пер. с англ. / П.Ф. Друкер. — М.: Вильямс, 2004. — 432 с.
10. Саймон Г.А. Административна поведінка: дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції. пер. з англ. / Г.А. Саймон. — К.: АртЕк, 2001. — 392 с.
11. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Д.М. Стеченко. — К.: МАУП, 2000. — 176 с.
12. Кваша С.М. Специфічні особливості державного регулювання аквакультурного виробництва в Україні [Електронний ресурс] / С.М. Кваша, Н.М. Вдовенко // Ефективна економіка. — 2011. — № 8. — Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
13. Положення про Державне агентство рибного господарства України: Указ Президента України від 16.04.2011 № 484/2011 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 31. — С. 1324.
Стаття надійшла до редакції 12.03.2012 р.